

GAGAUZ FOLKLORUNDA ÖLÜM**Dr. Abdulkerim DİNÇ*****ÖZET**

Yüzyıllarca farklı kültürlerin arasında yaşamalarına rağmen dillerini ve kültürlerini muhafaza eden Gagauz Türklerinin folklorunu, tabiatıyla kültürünü, dört katman olarak görmek ve değerlendirmek gerekir. Hristiyanlık öncesi kültürlerinden getirdikleri adetler ve inanmalar; Hristiyanlık, komşu kültürlerin (Bulgar, Rus, Romen, Moldovan, Ukrayn) tesirleri ve İslâmiyetten geçen –ölüyü yıkama, kefenleme, 40. gün,...gibi- âdet, örf ve inanmalar... Bu çalışma, Moldova Cumhuriyeti'nde, Gagauz Türkleri'nin yaşadığı özerk bölge Gagauz Eri'nde, Komrat, Çadır Lunga ve Vulkanesti şehirleri ile; Beşalma, Çokmeydan, Avdarma, Kongaz, Kirsova, Kıpçak, Dizgince köylerinde 43 Gagauz Türk ile yüzyüze yapılan görüşmelerin tespit ve tasnifinden oluşmaktadır. Çalışmanın planı, görüşmelerde yöneltilen sorular Sedat Veyis Örnek'in "Anadolu Folklorunda Ölüm" (Ankara,1979) isimli eserinden alınmış; ancak, Ortodoks kültürüne ait farklılıklar için sorular tarafımızdan hazırlanmıştır.

1. BÖLÜM:**Ölümü Düşündüren Önbelirtiler****Hayvanlarla İlgili Olanlar:**

Gagauz Türkleri, kara kedinin, kanatlı karıncanın, karakarganın, saksığan kuşu.. gibi bazı hayvanların ölümün habercisi olduklarına inanırlar.

Kara karga evin damına oturur veya kapıda bağırırsa; saksığan kuşu ağaçtan ağaca zıplayarak öterse; soroka denilen bir cins karga -kuzgun- evin, kapının yanında öterse, pencereye vurursa; bir kuş veya serçe pencereyi gagalarsa, kedi masanın köşesine sarılıp, yumularak yatarsa ölüme işaretir.

Gagauz Türklerinin, ölümün önceden habercisi olarak asıl ürktükleri hayvanlar, köpek ve baykuştur.

Kuşların, hayvanların depremi önceden hissettikleri bilinmektedir. Gagauzlar köpeğin ulumasının depreme işaret olduğuna inanırlar.

Köpeğin uluması daima kötü habere, sık sık uluması; birkaç gece uzun süre, aralıksız uluması ölüme işaretir.

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi

(Komratlı Mariya Kaynak, kocasının öldüğü gün, kendi köpeklerinin evlerinin önünde kuyu yaptığını ve uzun süre uluduğunu söyledi.)

(Beşgöz köyünde bir yaşlı bir kadın, komşularının köpeğinin iki üç gün hiç susmadan uluduğunu ve nihayetinde o evden bir ölü çıktığını anlattı.)

Eğer, evin köpeği ulumaya başlarsa, sahibi çarığını/ayakkabısını atarak köpeği kovalar; evden uzaklaştırmaya çalışır. Böylece evin etrafındaki uğursuzluğu kovmuş olur.

Pek çok kültürde olduğu gibi Gagauzlarda da Baykuş (kukumav) uğursuzluğun simgesi ve ölümün habercisidir.

Baykuşun, bir evin üzerinde durması, bir evden bir eve uçması, evin etrafında herhangi bir yere konması, evin saçağına tüneyip ötnesi, bir insanın gözlerine çok derinden bakması ölüme işarettir.

Baykuş, eğer neşeli öter ve çırpınırsa, kaygılanmaya gerek yoktur; ancak, ötüşü kederli ise bir kimse ölecektir.

Baykuş, evin etrafında dolaşarak kahır/kederi haber verir. Pencereye doğru çırpınır ve öterse can alacak gibidir.

Bir evin etrafındaki ağaçta acı acı öterse insanlar ürkerler, korkarlar. *(Komrat'ta konuştuğumuz, 70 yaşındaki Praskove Petrovna Pedan, bahçedeki ağaçta bütün gece bir baykuşun öttüğünü ve bir hafta sonra annesinin öldüğünü söyledi.)*

II. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyeceklerle ilgili olanlar:

Evin tahta ve direklerinde bir ağaç kurdu ses çıkarıyorsa bir can çıkıyor veya ölü, evini görmeye gelmiştir.

Masa, dolap gıcırtiları ölüme işaret olarak kabul edilir. İkona gıcırdarsa o evden birisi ölecek / öbür dünyaya misafir olacaktır. Kapı, pencere vurulmasını andıran ses, ölüme olduğu gibi, şeytanın geldiğine de işarettir.

Geceleyin beklenmedik bir sırada komşunun, kapı çalışı; işleyen saatin duruşu ölüm habercisidir.

Gagauzlar, gün battıktan sonra evden asla bir şey vermezler; verilmesini uğursuzluk sayarlar.

Gün battıktan sonra evden, elek, çorba, tuz, ekmek, ekşi hamur vermek ölümü davet etmektir. Kimilerine göre ölüme işaret olmasa da uğursuzluktur. Özellikle Pazartesi günleri evden hiçbir şey, hatta borç para bile verilmez. Evde bebek varsa yine evden bir şey vermek uğursuzluk kabul edilir.

Gümüş ziynet eşya birdenbire renk değiştirmeye başlar, parlaklığını kaybederse ölüme işarettir

Aynanın kırılması kimilerine göre uğursuzluk, kimilerine göre ölüme işarettir. Ayna kırıldığı zaman parçaları hemen toplanıp dışarı atılmalıdır. Kırık ayna asla kullanılmaz.

Masada anahtar bırakılması, tuzun dökülmesi (bazılarına göre büyük kavga olacak demektir.), perdenin dış etki olmadan düşmesi, evin etrafında yer çatlaması, duvarın yıkılması ve tavandan bir parçanın içeri düşmesi, yine ölüme işaret olabilir. Ormanda bir ağacın gıcırdaması ölümün habercisidir (*türkülere de girmiştir*).

Dikilen ağaç veya çiçeğin kurumaya, solmaya başlaması onu dikenin ölümüne işarettir. (Bir ağacın kuruması aslında ölüme engeldir. Zira, o evin üzerindeki ölümü, ağaç almıştır. Bazılarına göre ise, ağacın kuruması ölümün habercisi değildir ama iyiye de yorumlanmaz.)

III. Astronomik, kozmik ve meteorolojik olaylarla ilgili olanlar:

Gagauzlarda bazı tabiat olayları da ölümün habercisi olarak kabul edilir.

Gagauz inancına göre, gökte ne kadar yıldız var ise yeryüzünde de o kadar insan vardır. Her insanın gökyüzünde bir yıldız olduğuna inanılır. Bir yıldız düştüğü/kaydığı zaman o yıldız kiminse o insan ölmüştür. Yeni bir can (ruh) dünyaya gelir; bir yıldız gökte peydahlanmıştır. Yıldız kayması yeni doğan bir çocuğun öleceği şeklinde yorumlanır. Ay, güneş tutulması, dünya ile alâkalı kötü olaylara-kötü haberlere işarettir. Eğer ay ve güneş tutulmasından sonra aydınlık olursa iyi/karanlık olursa insanlık için bir felâkettir. Aydınlıkta iyilik gâlip gelmiştir. İyilikle kötülük savaşmaktadır. Ay ve güneş tutulması savaşa da işarettir. Kuraklık da savaş habercisidir. Kuraklık ölüme ama toplumsal bir ölüme işarettir (*Beşgöz köyü*). Göğün kızarması kanın dökülmesinin; gök gürlemesi, şimşek çakması ölümün habercisidir. Sürekli rüzgâr esmesi, fırtına, gök gürlemesi, şimşek ve yıldırım Allah'ın insanlara öfkesi; aynı zamanda birisinin asıldığına işarettir. Sürekli fırtına ve şimşek, bütün Gagauzlar arasında birisinin asılarak öldüğü/öldürüldüğü anlamına gelir. Sel, toplumsal bir felâketin habercisidir.

IV. Rüyâ ile ilgili olanlar:

Bazı rüyâlar Gagauzlar arasında ölümün habercisi olarak yorumlanır. Rüyâlar tersinden yorumlandığı için tatlı yemek iyi değil; halbuki, yeşil ve acı yemek iyiliğe işarettir. Rüyâda, sarı meyveler görmek, ya da yemek, sarı yüz, kıymetli bir insandan veya nesneden ayrılıktır. Sarı renkli meyveler görmek ya da yemek pek yakın bir kimsenin ölümüne işarettir (*Beşgöz, Valkaneş*).

Rüyâda, diş çektirmek ölüme işaret olarak kabul edilir. Diş çekilirken acırsa yakınlardan, acımazsa uzak, yabancı birisi; diş çekilirken kanarsa içerden, kanamazsa dışarıdan birisi; çekilen diş önden olursa yakın, arkaya doğru ise uzak birisi ölecektir. Çürük diş, kırık diş görmek de ölümün habercisidir. Bir başka inanca göre dişi kansız ve acısız çektirmek ölüme işaret değildir.

Rüyâda, kol, el, göz, bacak... gibi bir uzvunu kaybetmek de ölümün habercisi olarak kabul edilir. Kolunu, gözünü kaybetmek anne, baba gibi pek yakın bir kimsenin ölümüne işarettir (*Beşgöz*).

At, eşek.. gibi bir hayvandan düşmek de ölüme işarettir. Bir başka inanca göre, at kısmettir ve attan düşmek ölüm değil ama kısmeti kaybetmektir.

Rüyâda saçlarını kestirmek ölüme işarettir.

Rüyâda, kutsal bir kişi tarafından öleceğinin bildirilmesi fazla yaşacağı şeklinde yorumlanırken, Valkaneş'de ölüme işarettir.

Ölmüş bulunan bir sevdiğini görmek de farklı yorumlanır. Bazı Gagauzlar ölmüş bulunan bir sevdiğini görmeyi, fazla yaşamaya işaret gibi kabul ederken; bir kısmı “kendi yanına çağırıyor” demektedir. Rüyada görülen ölmüş bulunan yakın, eğer evden bir şey isterse ve rüyayı gören bu şeyi verirse ölüm gerçekleşecektir; vermezse ölüme işaret değildir. Ölmüş bulunan bir yakının (koca, karı, oğul, kız, kayınvalide, kayınpeder, ana, baba, vb) rüyayı göreni çağırması, elinden tutup bir yere götürmesi de ölüme işaret olarak kabul edilir. Çağrıya uyup gidilirse ölüm gerçekleşecek; gidilmezse -yakında- ölüm olmayacaktır. . Rüyada görülen ölmüş bulunan yakın elinden tutarsa ölüme işarettir. Ancak, rüyayı gören ölmüş bulunan yakına bir şey vermez, alırsa iyi bir haberdir.

Rüyada ölüyle oynar, konuşur, bir şey verir, ölen kişiden bir şey alınırsa bütün bunlar ölümün habercisi olarak yorumlanır.

Rüyada gelin görmek, kilise ve düğün görmek, çukur ya da kuyunun içine düşmek, çıkamamak, çamur içinde gezmek, çamurla su içinde yıkanmak, sarı toprak veya patates, duvarın veya evin yıkılması, yüzüğünü kaybetmek, sıva yapmak, yeşil görmek, (*Komrat'ta konuştuğumuz bir kadının kocası, rüyasında devamlı yeşillik görüyor ve yeşilliğin içerisinde çıkamıyor. Ölüyor.*) çok kalabalık insan topluluğunu görmek ölüme işarettir.

Rüyada, ayaktan ayakkabıyı, kulaktan küpeyi kaybetmek kocanın ölümüne işarettir.

Rüyada, karpuz (Rüyada karpuz görmek aynı zamanda iyi veya kötü haberdir), üzüm yakın akrabadan birisinin ölümüne işarettir.

V. Hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişikliklerle ilgili olanlar:

Bir hastadaki değişiklikler de ölümün belirtileridir. Hasta ayağa kalkmayı deneyip, “gitmem gerek” derse, tezden ölümüne işarettir. Yüzünü gözünü silerse vakti geliyor demektir. Güvendiği ya da sevdiği birini görmek isterse, ölümden söz ederse -bir gün içinde ölecek-, papaz çağırırsa, borçlarının verilmesini, vasiyetini yapmak, uzaktaki akrabalarını görmek, evine, doğduğu yere gitmek, aile üyelerinin hepsinin başucunda toplanmasını isterse, sorulara cevap vermezse, başı yastıktan düşerse, elleri-ayakları – tırnakları beyazlaşırsa, morarırsa, bedeni soğumaya başlarsa, iştahı kesilir yahut birdenbire açılırsa –açılırsa dünyalığını alıyor-, güçlkle nefes alıp verirse, dalgınlarırsa, konuşmazsa, bedeni sararır veya morarırsa, bedeni şişerse, ağzından köpük, kan gelirse, inlerse, gaipten ses duyarsa, bir takım kimseleri gördüğünü söylerse, sayıklarsa –ölülerle bağlantı-, eğer anne yahut dedesini çağırırsa (Kıpçak) öleceğinin belirtileridir.

VI. Tabut, kazma, kürek, kazan ve cesetle ilgili olanlar:

Ölenin cesedi yumuşaksa, ceset yıkanırken veya yıkandıktan sonra yumuşarsa; kaskatı değilse, bir başkası veya yakınardan biri daha ölecek demektir. Tabut büyükse, uzun veya genişse, tabut içinde ceset sallanırsa, ölü tabutun içinden düşerse, tabutun konulduğu sandalyeye tabut kaldırıldıktan hemen sonra birisi oturursa, tabutun içinde bir şey unutulursa, defin esnasında birisinin ayağı mezara kayarsa ölüme işarettir. B. Kaçınmalar

Ölünün altından veya üstünden kedi geçerse, ölü hobur (hortlak/vampir) olur.

Ölü yatağı kaldırılırken yatağın yeri süpürülür, günnüklenir (tütsü) ve taş konulur. Kırk gün yatağın bulunduğu yerde kimse yatmaz. Ölü yıkandıktan sonra, su ısıtılan kazan dokuz gün ters çevrili olarak durur. Ölünün yıkandığı tekne kullanılmaz, kapalı ve 40 gün ters çevrili hâlde durur. Ölünün yıkandığı sabun saklanır. Tabutun örtüsü hangi iğneyle dikilmişse, o iğne örtüde kalır. Açıkta kalması sakıncalıdır.

Defin işlemi tamamlandıktan sonra, eve dönülürken, ölenin yakınları arkalarına bakmazlar, ölünün gözünün arkalarında olacağına inanılır. Bir başka inanişaya göre bakılabilir.

Mezarlıktan cenaze evine gelince bahçeye girmeden herkes ellerini yıkar.

2. BÖLÜM

A. Ölüm Olayının Duyurulması

Gagauzlar ölen bir kişi için asla “öldü” demezler; “geçindi” derler. Özellikle “öldü, ölü” gibi kelimeleri kullanmamaya dikkat ederler. Ölü için de “raametli” derler.

Yağmurlu veya karlı günde ölen kimsenin yaşamak için daha günü olduğuna ancak öldüğüne inanılır. Yine, yağmurlu bir günde ölen insanın, dünyadan ayrılmak istemediğine inanılır. Yağmurlu bir gün, ölen için gözyaşı anlamındadır. Yağmurlu bir günde ölen insan cennete gidecektir. Fırtınalı hava, zamansız ölüme işarettir. Bir insan soğuk ve fırtınalı bir günde ölürse günahkârdır.

Bir kişi Paskalya'ya bir hafta kala veya Paskalya Cumartesinde ölürse günahkâr olduğunu inanılır. Paskalya öncesi ölmek iyi değildir. Hâlbuki, Paskalya'da ölen insan iyi bir insandır, kısmetli ölmüştür; bütün günahlarından arınır, günahları affedilir ve doğruca cennete gider. (Yortularda veya Paskalyada iyi insanlar ölür.) Bir kişi, Pazar günü ölürse bütün hafta kötü gidecektir. Süüt Pazarı'nda, Karanlık Hafta'da ölen günahkâr ölmüştür.

Ölüm haberi, ölü sahipleri yahut komşular tarafından yahut köylerde kiliseden çanla duyurulur. Uzaktaki akrabalara, tanıdıklara telefon, telgrafla haber verilir.

B. Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler

Bir kişi öldükten hemen arkasından cenazenin defnine kadar dış kapı sürekli açık kalır. Kapının üzerine siyah-beyaz kumaş parçaları asılır ve bu kumaşlar kırk gün sonra yaşlı bir kadına verilir. Saçağa asılan kumaşa para bağlanır. Kapıların açık olması ve kumaş parçaları bu evde ölü olduğunun işaretidir. Böylece komşular, dostlar, akrabalar son defa prost olmak –helâlleşmek için- ölüyü ziyaret ederler.

Bir kişi öldükten hemen sonra sırtüstü yatırılır, ayakları yanyana getirilir; elleri göğsü üstüne veya göbek üstüne haç gibi konur. Ellerini bu şekilde kavuşturarak Allah'ın huzuruna çıktığında teslimiyetini ifade eder. Bu dünyadan gözleri açık gitmesin diye gözleri kapatılır. Gözleri açık kalırsa bu dünyada yaşamaya doymadığına inanılır. Bir inanca göre gözleri açık kalırsa bir başkasını, yahut sevdiği birisini de arkasından alacaktır. Çenesi kapatılır; zira, açık kalırsa ağzından bir şeyler akabilir. Ayrıca, çenesinin kapatılmaması çirkin bir görüntü oluşturur. Ölünün ayakkabıları üzerinden ayakları bir iple bağlanır. Bu ip, evden çıkarken tabutun içine saklanır. Yoksa bu iple, eşleri birbirinden ayırmak için büyü yapılabilir. Odanın pencereleri, ruh daha kolay çıksın veya koku çıksın diye açık kalır (*Beşgöz*). Kimi yerdeki inanca göre kapı ve pencere kapanır. Yahut pencere kapatılır, koku çıksın diye kapı açılır.

Ceset yataktan sert bir tahta üstüne veya hazırlanmış olan tabuta konur. Ölü yatağı kaldırılır. O yatak evden çıkar, dışarıda tutulur. Döşeğe, yorgana ayazma (kutsanmış su) ve fesleğen serpilir ve daha sonra bunlar ya bir fakire verilir veya evde kalır.

Ölünün karnına, ceset bozulmasın, karnı şişmesin, kokmasın; bedeni, kafası, yüzü güzel kalsın diye mıknaş, demir parçası, çiğ yumurta, farmalin konulur. (*Ölünün cesedi çok şişer ve pis kokarsa çok günahkâr olduğuna inanılır.*) Cesedin altına kireç; göğsünde veya göbeğinde birleştirilmiş elleri üzerine haç ve ikona; ölüyü şeytandan korumak için başının altına makas, bıçak; çıktığı yolculukta yolunu aydınlatsın diye ellerinin arasına mum konur.

Cenazenin başucunda, ölümünden sonra bir gece, Allah'ın tarafına geçmesi ve günahlarının affedilmesi için Kutsal Kitap-İncil okunur. Eğer papaz yoksa, özel duacılar veya okumasını bilen kadınlar ölünün başucunda incil okurlar.

Ölünün odasında, ölümün hemen arkasından yakınlarından birisi mum yakar. Tabutun dört tarafında mumlar yanar ki, ruhu öbür dünyada aydınlığı bulsun, ahiretteki yolu aydınlık olsun ve yolunu bulsun. Odanın ısınmaması ve cesedin bozulmaması için ışıklar azaltılır. Şeytanı, kötülüğü, kötü ruhları, fenaları kovmak için ölünün bulunduğu odaya fesleğen otu konur; günnüklenir veya reçine kokusu ile kokulandırılır.

Gagauzlar yaşlanmaya başladıkları zaman **ölümlük** denilen elbiselerini, ölüm esnasında kullanılacak nesnelere ve peşkirleri hazırlarlar. Ölümünden sonra giyecek, kullanılacak neler gerekiyorsa alır, sandıklarına ya da dolaplarına koyarlar. Böylece ani gelecek bir ölümden kimseyi telâşa düşürmemiş; zahmete sokmamış olurlar.

Eğer, cenaze hastaneye götürülecekse yeni elbiseler hemen giydirilmez; hastanedeki işlemlerden sonra giydirilir. Gagauz cenazeleri, ölümden hemen sonra hastaneye götürülür. Hastanede, bozulmasın, kokmasın diye ölünün karnı boşaltılır. Hastaneye gitmeyecekse üzerindeki elbiseler çıkarılıp yeni elbiseler giydirilir. Ölü için yeni elbiseler mağazalardan alınır. Cenaze yakınlarının yeni elbise alacak durumu yoksa, temiz elbiseler giydirilir. (Böylece Allahın huzuruna yeni elbiseyle çıkmış olur.) Yazın ince elbise, kışın kalın elbiseler giydirilir. Ölünün üzerinden çıkarılan elbiseler dokuzuncu günde, akrabalara, komşulara, ölüyü rahmetle anсын diye özellikle fakirlere verilir.

C. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı

Ölü üzerindeki işlemlere ölü sahipleri dışındaki herkes yardımcı olur. Özellikle komşular yardım için koşuştururlar.

I. Yıkama, Kefenleme, Giydirme, Tabuta Konulma

Gagauzlar ölülerini yıkarlar. Yıkama işlemini, o anda evde kim bulunursa, yakın akrabaları veya yıkamayı yapabilecek dört kişi gerçekleştirir. Dini bütün, temiz kalpli yakınlar tarafından yıkanması tercih edilir. Erkeği yaşlı ve yakın erkekler, kadını yaşlı ve yakın kadınlar yıkarlar. Kimi yörelere göre, mutlaka yabancı birileri tarafından yıkanmalıdır. Yıkama esnasında yıkayıcılardan ve yardımcılardan başkası bulunmaz. Yıkama esnasında bir kişi mum tutar. Ölünün yıkanacağı su sızıntı pınardan (*kuyu- Gagauzlar kuyuya, pınar derler*) alınır. Su ılık hâle gelinceye kadar ısıtılır. Yıkama, ölüyü günahlardan arındırmak, ahirete temiz göndermek için yapılır.

Cenaze içerde, yazın sarayda (avlude), evin arkasında, evin banyosunda, hastanede ise morgda yıkanır. Yıkama işlemini yıkayıcılardan başkasının görmemesine dikkat edilir. Yıkama için büyük leğen, tekne veya tahta kullanılır. Yıkama esnasında ölüye kötülükler yaklaşmasın, günahları affolsun diye günnük yakılır.

Ölü, bir tahta üzerine uzatılır veya tekneye oturtulur. Yıkamada, ılık su, kazan, kova, sabun ve fırça, bez, tırnakları için makas, kese, yıkama kabı, peşkir, bakır kap, tarak, tıraş bıçağı kullanılır. Ölünün önce başı, sonra bedeni ve önce ön tarafı, sonra arka tarafı yıkanır. Ayak tırnakları kesilir. Kesilen tırnakları ölüyle birlikte tabutu konulur. Kadınsa saçları örülür; erkek ise tıraş edilir. Hafif kokular sürülebilir. Ölü yıkandıktan sonra çarşafı silinir; bu çarşaf tabutta cenazenin altına konulur.

Ölünün yıkandığı su toplanır; bir ağacın köküne, insan ayağı değmeyen bir yere, insan ayağı değmeyen bir çukura dökülür. Ölünün yıkandığı su ile büyü yapılabileceği gibi, insan gezen yere dökülürse, üzerinden geçeni hastalandırabilir.

Gagauzlar ölülerine kefen giydirirler. Ölü yıkandıktan sonra, beyaz bir bez kibrit veya ateşle azıcık yakılır ve o yakılan yer elle çekilerek ölünün başı kadar genişletilir. Bezi yırtarken asla bıçak ve makas kullanılmaz. Cenaze kefene sarıldıktan sonra bunun üstüne temiz ve yeni elbiseler giydirilir. Ölen kişinin Allahın

huzuruna ak bir ruhla çıkması için beyaz kefen giydirilir. (*Vaftiz olurken doğru yaşamak yolunu seçmiştir. Temizlik, paklık ve kutsal yaşamayı tercih etmiştir. Bunun için beyaz kefen giydirilir.*) Kefene, **gölmek** denildiği gibi, **boy bezi** de denilir.

Ölü süslenmez ancak saçları taranır; morluklar varsa hafif bir makyajla kapatılır. Boynuna kruça –haç- konulur. Kadınlarda küpe, yüzük, kolye, boncuk takılabilir. Ancak ölüye ait her ziynet eşyası takılmaz; bir kısmı ondan hatıra olarak bırakılır.

Gagauz Türkleri, evlenmemiş genç kızları gelin gibi süsler; gelinlik giydirir ve başına taç koyarlar. Evlenmemiş genç erkekse damat gibi giydirilir ve cebine kırmızı çiçek koyarlar.

Ölünün cebine mendil, tarak, yanına sabun, parfüm konulur ve evliyse parmağına yüzük, asker ise madalyaları yakasına takılır. Ölünün cebine mutlaka para konulur. Bu para, Allah'a yetişene kadar kendisinin harçlığı olacak; melekler isterse onlara verecek; öbür dünyada kullanacaktır.

II. Ziyaret

Cenaze evinin bütün kapıları; özellikle bahçe kapısı açıktır. Ölü, yattığı odada yüzü kapıya yönelmiş durumda uzatılır. Avluda veya evin giriş kısmında masa kurulur. Masanın üzerinde mum ve içinde un bulunan bir çanak bulunur. Çanaktaki un, mumların dik durması içindir.

Gelen ziyaretçilere koliva ve şarap ikram edilir.

(*KOLİVA: Pişmiş buğday, ceviz, şeker karıştırılarak yapılan bir tür özel yiyecek. Kutsal günlerde, cenazelerde, ölü yemeklerinde ikram edilir. Anadolu'daki helva gibidir.*)

Bazı ziyaretçiler çiçekle gelirler. Ölü için getirilen çiçek mutlaka iki tane olmalıdır. Ziyaretçi parasını koyarak –sembolik bir bedel- bir mum yakar; çiçekleri ölünün üzerine bırakır. Ziyaretçiler tabutun yanına ya da etrafına otururlar. Ölüyle son defa prost –bir çeşit helâllik- olurlar. Kısa süreli kalacak ziyaretçi, ölünün ayak ucunda bir süre ayakta durur.

Ziyaretçi, başsağlığında bulunmadan önce ölen kişinin iyiliklerinden bahseder. İstavroz çıkarır. Kimi insan, sağlığında ölen kişi ile prost olmamışsa, yavaşça yanına yaklaşır ve prost –helâllik- olur. Ziyaretçilerden isteyen ölü hakkında konuşma yapar.

Salonun ortasında bulunan masada koliva ve şarap vardır. Ziyaretçi kolivadan bir kaşık yer ve bir bardak şarap alır; “**Allaa raamet eylesin, topracı bol olsun!**” dedikten sonra şarabı içer. Parasını koyduğu mumu yakıp, çanağa diktikten sonra ayrılır. Bazı ziyaretçiler, yanlarında getirdikleri küçük şeyleri (iplik gibi..) ölmüş bulunan akrabalarına götürmesi için ölünün yanına bırakırlar. Akrabalar ve yakın ziyaretçiler ölünün elini, ikonayı öperler . Ziyaretler esnasında yakınlar ağıt yakarlar.

Ziyaretin belli bir zamanı, saati yoktur. Her an ölü ziyaret edilebilir. Akşam gelen misafirlere yemek verilir.

Cenaze evde üç gün tutulur. Üçüncü gün defnedilir. Gagauzlar arasında söylendiğine göre, eskiden ölü evde bir gün tutulmuş ama bazı hâdiselerden dolayı; ölümün tam gerçekleştiğini anlamak için üç gün tutulmaya başlanmış. Ölünün evde üç gün tutulmasının bir sebebi de; Hristos'un (Hz. İsa) çarmıha gerildikten üç gün sonra yeniden dirilmesidir.

Bir kişi eğer cumartesi ölmüşse, pazartesi günü defnedilmez, salıya bırakılır. Üçüncü gün -defin günü- eğer Paskalya'ya rast geliyorsa daha önce defnedilir. Paskalya günü dışındaki dini günlerde cenaze defnedilebilir.

III. Tabut, Tabutu Süsleme

Gagauzlar cenazelerini tabutla defnederler. Tabut için seçilen özel bir ağaç yoktur. Tabutun bazı yerlerde salkım ağacından, meşe ağacından; genelde, çabuk çürüyen, (kimilerinin ifadesine göre ise) sağlam herhangi bir ağaçtan yapılabileceği söylenmiştir. Tabut, ölünün boyuna göre hazırlanır.

Ölünün boyu, mumlarla ölçülür. Ölçüde kullanılan bu mumlara **boy mumu** denilir. Her akşam kiliseye götürülüp geri getirilen bu mumlar ölümün gerçekleştiği odada kırk gün yakılır. Tabutun baş tarafı daha geniş, ayak tarafı daha dardır. Ölünün şişeceği dikkate alınarak, tabut biraz uzun ve geniş hazırlanır. Tabut boyanmaz, kırmızı kumaşla kaplanır. Eskiden tabut siyah bezle kaplanmış. Tabutun kapağının üzerine siyah şeritle haç işareti yapılır. Kimi yerde tabut için, siyah, mavi renkler kullanılırken; kimi yerlerde erkek için siyah, kadın için renkli; gençlere mavi renkte kumaş kullanılır. Ancak genelde rengin kırmızı olduğu; kadın ve erkek için farklı renklerin kullanılmadığı söylenmiştir. Tabutun etrafına çiçekler konur. İnsanlar bu çiçeklerle dünyadan ahirete selam yollamaktadırlar. Tabutun içine önce saz / kamaştan hasır / yonga - talaş, üzerine halı / ev kilimi, sonra çarşaf; ölünün başının altına içi talaşlı yastık konulur. Tabutun kapağına siyah şeritten Ortodoks haçı yapılır.

Cenaze tabuta, hemen, gömülmeden önce konulabildiği gibi daha çok, yıkandıktan ve giydirildikten sonra konulur. Dört kişi Cenazeyi beyaz bir örtüyle tutup tabuta koyarlar. Geceleri tabutun kapağı kapatılmaz. Ölünün üzeri beyaz bir bezle örtülür. Tabutun kapağı defnedilirken kapatılır. Tabutun altından veya üstünden kedi geçmemesine çok dikkat edilir. Altından veya üstünden kedi geçerse ölünün **Hobur** (obur/hortlak/vampir), olacağına inanılır.

IV. Cenaze Alayı, Dinî Tören:

Cenaze üçüncü gün defnedilir. Akrabalar, dostlar, komşular ve tanıdıklardan oluşan cenaze alayı, cenazeyi belli yollardan geçerek kiliseye getirir; kilisedeki törenden sonra yine belli yollardan mezarlığa götürür. Arabaların olmadığı zamanlarda tabut ellerde taşınmış. Cenaze, ev mezarlığa yakınsa ve genç ise omuzda, ihtiyar ise ellerde; ayaklar önde, baş kısmı arkada olmaz üzere taşınır. Cenaze ellerde taşınacaksa komşulardan güçlü adamlar seçilir. Tabut taşıyanların

kollarına peşkir bağlanır. Ancak, akraba erkekler taşırsa ölü için daha iyidir. Yorulan olursa yerine bir başkası geçer.

Ölüm gerçekleşikten sonra ayna, televizyon beyaz bir örtüyle kapatılır. Cenaze evden çıkınca arkasından su dökülür. Cenaze geçerken bütün kapılar ve pencereler ruh içeri girmesin diye kapatılır; uyuyan kimseler uyandırılır. Cenaze geçerken pencereden bakılmaz, kapıya çıkılır.

Cenaze mutlaka öğleden sonra defnedilir, abah defnedilmez. Şehirlerde, kilisedeki törenden sonra papazlar cenaze alayına katılmıyorsa da, köylerde papaz ve yardımcıları cenazeye, defin işlemlerine katılırlar. En önde papaz haçla gider; (Papaz yoksa haç taşıyan kişi.)sonra bayrakçılar (*bayrak taşıdıkları için böyle söylenir*) (*Öndeki bayraklar ölüm bayrağı ve Hz. İsa'nın temsili işaretidir.*), çiçekleri taşıyan çocuklar, bir çocuk ölenin fotoğrafını taşır (her zaman değil); sonra dalı taşıyan insanlar. (*Dal, tabutun bulunduğu cenaze arabasının üzerine de konur.*) sonra cenaze arabası ve cenazeye katılanlar. Bazı cenazelerde, cenaze arabasının arkasında bir küçük orkestra bulunur; cenaze marşları çalar.

Cenaze geçerken, yoldan geçen arabalar durur; arkadan gelen arabalar da bekler. İnsanlar durur, şapkalarını çıkarırlar; istavroz çıkarırlar. Cenazenin önünden geçilmez. Cenaze önünden geçenin elinde şişlik, yara olur.Cenaze alayını, düğün alayının ve loğusaların görmemesi istenir.

Tabutun etrafında yakın akrabalar bulunurlar. Akrabalar ağlar, ağıt yakar ve ölünün iyiliklerinden bahsederler.

Cenazenin bir kadına mı, erkeğe mi, çocuğa mı, askere mi... ait olduğu ağacın üzerindeki ölüye ait giysiden anlaşılır. Kadınsa entari, erkekse gömlek... gibi tanıtıcı giysiler konur.

Gagauzlar, Hristos'un -Hz. İsa- bir yemiş ağacının altında dünyaya geldiğine inanırlar. Bunu simgeleyen ve üzerinde çok çeşitli nesnelere bulunan bir ağaç dalı hemen tabutun önünde taşınır. Bu ağacın üzerinde küçük çörekler, kolaç -ekmek-, konfetiler-şekerleme-, elma, üzüm... gibi meyveler, çoraplar... bulunur. Bunlar dünya nimetlerini simgeler. Ölünün canı-ruhu bu dalın altında dinlendiği/gölgelendiği zaman ne isterse bulabilecektir. Bu dalda ne varsa, onlarda öbür dünyaya gidecektir. Bu giyecek ve yiyecekler, ölünün öbür dünyada geçeceği 7 kapıda yolluğu olsun, sıkıntı çekmesin; giysin yesin diye konulur.

Cenaze alayında, akrabalar, yakınlar omuzlarından bellerine bağladıkları basma ve kollarına taktıkları peşkirleri ile tanıyırlar. Cenaze alayına katılan arabalara da peşkir bağlanır.

Cenazeye herkes katılabilir ancak çok yakında düğünü yapılacak gençler, loğusa kadınlar, bebekler katılamazlar. Kimi yerde hamile kadınlar da cenazeye katılamazlar. Bazı yerlerde küçük çocuklar, uzun bir ömür yaşaması için babuşkasının -babaanne/anneanne- kucağında cenazeye katılabilir.

Cenaze alayı için en kısa yol tercih edilir. Her köşe başında bir süre durulur. Her köşe başında melekler beklendiği için cenaze alayı da bekler; bir başka inanca

göre yaşadığı yerleri ruh son defa görsün istenir. Köşelerde para atılır. Böylece ölünün yol bedeli ödenir. Peşkire sarılmış, üzerinde mum ya da saplanmış para bulunan kolaç bırakılır. Para kolaca saplanmış olabileceği gibi, peşkirle düğümlenmiş de olabilir. Her köşe başında bırakılan, içinde kolaç, mum ve para bulunan bu peşkire **KÖPRÜ BEZİ** adı verilir. Öbür dünyada ruh 24 köprüden geçeceği için 24 köşede köprü bezi bırakılır. Pınar –kuyu- başlarında da para atılır. Para yol bedelidir ve köprü bezi, 24 köprüden geçerken cehenneme düşmemesi ve rahat geçebilmesi içindir. (Ölümünden sonra öbür dünyada büyükler 24, çocuklar 12 köprüden geçerler)

Cenaze alayında kazanla su taşıyan birisi bulunur. Bu kişi her köşe başında cenazenin önüne su döker. Cenaze arabasının dökülen su ve atılan para üzerinden geçmesi gerekir. Bu kazan, sonunda su dökene bağışlanır. Köşe başlarında şarap ta dökülür.

Toplu yerlerden geçirerek cenaze kiliseye; kilisedeki törenden sonra mezarlığa götürülür. Mezarlıktan sonra geliş yönü takip edilmez; başka bir yoldan dönülür.

Ölünün defnedileceği gün papaz eve çağrılır. Papaz ölüyü okuyup tütsüledikten sonra kiliseye götürülür. Cenaze alayı kiliseye yaklaşırken çanlar çalar. Papaz, cenazeyi kilisenin avlusunda elinde haç ile karşılar. Tabutun etrafında birkaç defa dönerek cenazeyi tütsüler. Dışarda, ölü hakkında konuşur; sonra cenaze içeri alınır. Kilisenin avlusuna da, kilisenin içine de ölü ayakları önde girer. Kilisenin içinde, tabutun 4 tarafında mum yakarlar. Ayın başlar. Uzun süren ayinde papaz, mezarlıktan getirilen toprağı okur. Herkesin elinde mum vardır; mumlar daha sonra tabutun etrafına konur.Papaz, şarap, kolaç ve kolivayı okur. Kiliseden tabut, cenazenin ayakları öne doğu olacak şekilde çıkarılır. Cenaze yine çan sesleri ile kiliseden uğurlanır. Önden papaz çıkar, kilisenin dışına kadar cenazeyi uğurlar. Köylerde papaz, mezarlıktaki törene de katılır.

V. Mezarlık, Mezara Konuluşu

Ölümün birinci günü seçilen ve bir işaret bırakılan veya gömme günü seçilen mezar yeri, bir kadın tarafından tütsülenir. Mezarın 4 tarafına haç ve mezarlıktan bu yer satın alınıyormuş gibi 1 ley (*Moldova para birimi*) konur. Mezarlığın hazırlığı, günün erken saatlerinde başlar. Mezarlığı, para ödenmiş insanlar kazarlar. Bunlar 6 kişidir. Dördü kazıcı, iki kişi kapakçıdır. Veya mezarlığı kazma işinden anlayan insanlar para karşılığı olmadan kazarlar; onlara sadece yiyecek ve şarap gelir. Daha sonra giysi hediye edilir. Mezarlığı ölünün arkadaşları hazırlar. Akrabaların mezarlığı hazırlaması yasaktır. Bazı yerlerde mezarlığı, ölüyü yıkayan erkekler; kadın ise kadının kız arkadaşlarının kocaları kazarlar. Mezar kazanlara hazırlanmış özel yemekler ve şarap gelir. Kazılan mezardan kemikler çıkarsa; bu kemiklere ayazma, şarap serpilir; beyaz çarşafa sarıldıktan sonra aynı yere yeniden gömülür. Mezarlık, 2 metreye yakın derinlik, 1.5 metre genişlik ve tabutun uzunluğuna göre bir uzunlukta kazılır. Mezarlık ayakları doğuya, başı batıya gelecek biçimde doğu – batı yönünde, dikdörtgen biçiminde kazılır. Mezarlıklar işlerini bitirdikten sonra

cenaze alayının gelmesini beklerler. Çünkü cenaze mutlaka öğlenden sonra defnedilir.

Bazı papazlar, kilise avlusuna veya ayozlu yerlere defnedilirler. İntihar edenler, vaftiz olmamışlar, inançsızlar, çifitler –yahudiler- mezarlığa alınmazlar. İntihar edenler, Allah'ın verdiği canı Şeytan'a vermişlerdir. Şimdilerde intihar edenler de mezarlığa alınmaktadır. *(Gagauz Türkleri'nin büyük aydını, şair ve müzecisi Dimitri Karaçoban ve eşinin mezarı Beşalma köyü mezarlığının dışındadır. Zira, Dimitri Karaçoban intihar etmiştir. Bizim kanaatimize göre, Dimitri Karaçoban eşinin ölümünden bir gün sonra, Beşalma köyünden çıkıp Moldova'nın başkenti Kişinev'e gidip trenin önüne kendini atarak intihar edecek bir insan değildir. Eşinin ve kendisinin ölümlerinde şüpheler bulunan Dimitri Karaçoban'ın KGB tarafından öldürülmesi akla hiç de aykırı gelmemektedir.)*

Mezarlığa araba ile veya ellerde getirilen tabut, mezara ellerde taşınır. Tabut önce mezarın sol tarafına,yığılmış toprak üzerine konur. Papaz okur. *(Bu duadan sonra ayoz iner ve canı yanına alır.)* Ölünün üzerine ayazma serper. İnsanlar ağlar ve ağıtlar yakarlar. Yakın akrabalar ölünün elini ve haçı; kutsal simgeleri öperek vedalaştıktan sonra ölünün üzerine kiliseden getirilmiş; üzerinde kutsal simgeler, haç ve Hristos'un –Hz. İsa- resmi bulunan beyaz bezi örterler. Tabutun içerisine ölünün, küpe, basma, yüzük.. gibi bazı şahsi eşyası konulur. Ama ölünün cebine mutlaka para konulur. Bu para Allah ile buluşacağı zaman veya onun yanına giderken para isteyen meleklerle vermek içindir. Bez örtüldükten sonra tabutun kapağı kapatılır ve sağlamlaştırılır.

Tabut, sekiz kişi - dört kişi tarafından mezara indirilir. Akrabalardan hiçbirisi tabutu indirmeye karışmaz. Cenaze mezara indirilirken yağmurun yağması hayırsız kabul edilir. Yine inanışa göre defin esnasında yağmur yağarsa, 40 gün, günde bir defa mutlaka yağmur yağacaktır. Papaz üç defa avucuna aldığı toprağı okuyarak ve üfleyerek tabutun üzerine atar. Arkasından herkes: **“Allaa rahmet eylesin. Yilin olsun topracin!”** der üfleyerek tabutun üzerine, üfleyerek üç avuç toprak atar. Yakınları tabutun üzerine toprak atmazlar. Atarlarsa rahmetlinin rüyalarına gelmeyeceğine inanırlar. Yanında çiçek getirenler tabutun üzerine çiçek te atarlar. Mezarın üzerinde topraktan bir tepe oluşturduktan sonra üzerine şarapla haç işareti yapılır; su dökülür. Mezarın başına dikilen kruçaya –haça- su dökülür. Hayır için, mezarın üzerine ekmek ve şarap bırakılır. Ekmek, Hristos'un gövdesi, şarap onun kanıdır. Mezarın üzeri bir çiçek bahçesine döner. Kruçanın yanına ölünün yemesi için yemek konur.

Beşgöz köyünde yaşlı bir kadın anlattı: “Bir ölünün mezarına bonboni –şekerleme-, koliva, kolaç... koymuşlar. Biraz sonra kargalar ve kuşlar yemek için inmişler ve ölü sahipleri kuşları ve kargaları kovmuşlar. Ölü düşe girmiş ve demiş ki: “Niçin kargaları ve kuşları kovdunuz. Onlar bana sizin dünyanızdan yiyecek getiriyorlardı.”

Cenazeye katılanlar bir masada bulunan ve papazın okuduğı kolivadan bir kaşık yer ve bir bardak şarabı: **“Allaa raamet eylesin!”** diyerek içerler.

=

Mezar toprakla örtüldükten sonra, üzerinde çeşitli nesnelere bulunduğu ağaç dalı baş tarafa konur. Papaz, mezarın dört tarafına haç işareti çizer. Bu işaret halk inanışlarına göre, ölünün hobur olmaması içindir. Haç çizilerek hoburluk yok edilir.

Mezarcılara birer gömlek ve para, tabutu taşıyanlara peşkir; bakır kapla kim su taşıdı ve yol boyunca döktü ise o kap, o kişiye, bağışlanır.

Mezardan eve dönüş yolu aynı olabilir, farklı olması gerektiği, nereden uygunsu oradan da dönülebilir. Mezarlıktan dönenler doğrudan cenaze evine giderler. İşli olanlar, daha sonra uğramak üzere ayrılabilir ama topluca gidilmesi uygundur. Cenazeye katılanlara masa koyulur (yemek verilir): yemek, koliva ve şarap ikram edilir. Bu yemeğe ölünün canı için **Pomana** denilir. Gelenler, cenaze sahiplerine başsağlığında bulunurlar; “ölüleri unutmayınız!” denilir.

Mezarlık dönüşü evin bütün pencereleri açılır. Yerler süpürülür, yıkanır; günnüklenir, kokular serpilir. Tavan da yıkanır. (*Ruh bedeni terkettikten sonra tavanda durur.*) Odada kandil yakılır. Ölümün gerçekleştiği yere 9. güne kadar su serpilir. Ölünün boyunun ölçüldüğü boy mumu her akşam kiliseye götürülür duadan sonra geri getirilir. Öldüğü yerde 9. güne kadar 15-20 dakika kadar bu mumlar yakılır; Ölünün odasına her gün bir parça ekmek, bir bardak su konulur ve dışardaki ışıklar açık tutulur ki, ölü evine geldi zaman yolunu bulabilsin.

Üç günden sonra ölünün odası kireçlenir, ölünün yattığı çarşafklar yıkanır; 9. gün dağıtılır. Ölünün eşyası, giyecekleri 9. günden itibaren, yıkanır, ütülenir ve fakirlere dağıtılır. Ölünün sağlığında kullandığı eşyası yakın akrabaya, ölü sahiplerine ve (*ölüden hatıra kalsın, unutulmasın diye*) dostlarına verilir. Bilezik, yüzük... gibi eşyalar ölünün çocuklarına, yakınlarına hatıra olarak bırakılır. Ölümün yılında, yabancı yoksullara yeni elbise, iç çamaşırı, şapka alınıp verilir.

Yaşlı erkekler 40 gün ceket cebine veya koluna küçük bir siyah bez bağlar. Kadınlar, siyah giyinir, siyah eşarp bağlarlar.

VI. Mezarlık Ziyaretleri, Ölünün Canı İçin Pomana, Hayırlar

Cenaze sahipleri, ertesi gün, ikinci günden itibaren, 9., 40. gününe kadar her gün mezarlığa giderler. Dokuzuncu gününe kadar her gün; 9. günden 40. gününe kadar her cumartesi günleri mezarlığa gidilir.

Mezar ziyaretine çiçek, günnük, kolaç, şarap, su, yakmak için mum götürülür. Mezarın üzerine çiçek bırakılır; şarap ve su dökülür; günnük yakılır. Mezarda bulunanlara şarap ve yiyecek ikram edilir. Yenilir içilir ve dua edilir.

Köylerde mezar ziyaretinde tezek de götürülür. Mezarda tezek yakılır ki tütsün; mezarlıktan / ölüden kötülükleri / şeytanı / cehennem görevlilerini uzaklaştırsın.

Mezarlık ziyareti için belli bir gün yoktur ama özellikle cumartesi ve pazar günleri tercih edilir.

Ölünün 9. gününde mezarlıkta yemek yenir; mezarlıkta bulunanlara yemek, şarap ikram edilir ayrıca çay fincanı, kaşık, 2-3 bisküvi, şeker, ekmek, mendil hediye edilir.

Ölünün canı için 9, 20 ve 40. gününde, yılında yemekler ve pomana verilir. Bu yemeklerde, gelenlere yemeğin arkasından ölünün canı için kolaç, mum, çorap, mendil, şeker ikram edilir. Bu yemeklerde mum yakılır –mumun parasını gelen kişi masaya bırakır- bir kaşık koliva yenir, bir bardak şarap içilir ve dua edilir. İnanca göre, ne kadar koliva (Müslümanlıktaki ölü helvası gibi) yenirse, ölünün o kadar günahı affedilir. Bu yemekler-pomana, ölünün canına öbür dünyada yardımcı olması içindir. 9, 20, 40. günlerde ve yılında pomana verilmesinin bir sebebi de ayozların –meleklerin- ölünün ruhunu gökten yere indirmeleridir. 3. gün kilisede ölünün dirilmesi için dua edilir; zira, Hristos da –Hz. İsa- ölümünün 3. gününde dirilmiştir. 9. günde kilisede dua edilir ki, Allah ölünün canını-ruhunu yanına-yakınına; kendisine hizmet eden ayozlar –melekler- gibi alsın. 20. günde ayoz, ruha başkalarının acılarını gösterir; 40. günde ruhu yere indirir (kilisede slujba –ayin-olmalıdır); kırkinci gününden sonra bir küçük mahkeme kurulur ve ruh gökteki büyük mahkemeye hazırlanır. 40. gün, ölünün cennete yahut cehenneme yerleştirildiği gündür. Yukarıda söylediğimiz gibi, 9, 20 ve 40. günlerde kiliseye gidilir koliva okutulur; komşular çağrılıp ölünün ruhunun rahatlaması için pomana verilir; masa -yemek- kurulur. Yemeğe -pomana- katılanlara, tabak, çay fincanı, kaşık, şeker, üzerinde mum bulunan kolaç –ekmek-, bisküvit, mendil, çorap hediye –pomana- edilir. Aşure yapılıp dağıtılır. Fakirlere yeni elbiseler alınır.

Ölünün kırkıdan önce evden çıkılabilir; ama bazı acılı ölümlerde ölü sahipleri 40 gün evden dışarı çıkmazlar.

VII. Yas

Gagauzlarda yas süresi kırk gündür. Yakınların hepsi 40 gün yas tutarlar. Bu süre içerisinde, radyo, televizyon ve diğer müzik çalan cihazlar açılmazlar. Cenaze yakınları kara giyerler. Kadınlar başlarına kara başörtüsü örterler. Erkekler 40 gün tıraş olmazlar. Ayozlu günlerde –bayramlar- ve Paskalyada yaslı aile ziyaret edilir. 40 gün içerisinde dışarı çıkılır ama düğüne gidilmez.

Yas süresi, ölen eğer anne/baba/kardeş/çocuk/koca/karı ise bir yıldır. Yas süreleri, 40 gün, 3 ay, 6 ay, bir yıl gibi, akrabalık derecesine göre değişir. Karı-koca 9 gün veya 40 gün cinsel ilişkiye girmezler. Kadın veya erkek, eşi ölmüşse bir yıl başkasıyla evlenemez; bir yılı beklemek zorundadır.

En çok yaslı tutulanlar, ana, baba, kardeş, çocuk, evlenmemiş genç kız, evlenmemiş delikanlı, karı ve kocadır. Gagauzlarda yasa en çok kadınlar riayet ederler. Kadınlar yas süresince siyah elbise, siyah örtü ve siyah eşarp kullanırlar. Akrabalar, en azından 9 gün renkli ve süslü giyinmezler, yüzlerini süslemeler, erkekler tıraş olmazlar, tokalaşmazlar, evden dışarı çıkmazlar, gezmeye, eğlenmeye gitmezler, her çeşit zevk ve eğlenceden kaçınırlar, cinsel yakınlaşmadan kaçınırlar, yıkanmazlar. Çok yakın birisi ölmüşse, düğün ya da nişan 40 gün, altı ay veya bir yıl ertelenir.

=

Ölü sahipleri 9. günde veya 20. günde veya 40. günde hamama giderler.

Yas süresi içerisinde ölü sahiplerine yardım yapılabilir.

Mezarlık, yerleşim yerlerinin içinde –ama merkeze uzak- olabileceği gibi; köylerde çoğunlukla dışarıdadır. Mezarların etrafı çitle yahut taş duvarla çevrilidir. Mezarlık bekçilerinin maaşlarını eskiden köy başı veya kilise ödemiş; ama şimdi devletten veya belediyeden maaş almaktadırlar. Mezarlık bekçilerine ölü sahipleri de maddi yardımda bulunurlar.

Cenaze defnedildiği zaman mezarın baş tarafına ağaç/tahtadan bir haç konur. Bu haç geçicidir. Kırkıktan sonra haç değiştirilebilir. Mezarın başına ağaç, taş, demir bir haçla, mermer haç yada pametnik denilen abide biçiminde taşlar dikilmektedir. Mezar taşında çoğunlukla ölenin fotoğrafı bulunur. Cinsiyetini belirtir bir işaret konmaz; yalnız askerler ve gençler, (*Sovyet zamanında komünist parti mensuplarının mezarlarına*) işaretler konur. Mezar taşına ölünün ismi, doğum – ölüm tarihleri yazılır. Bazı mezar taşlarına güzel sözler, İncil'den ayetler, ailenin ağzından yahut ölünün ağzından yazılar, şiirler yazılır. Ölenin mesleğine göre mezar taşına ; mesela: öğretmen ise kalem gibi.. Yahut kuş, çiçek... gibi resimler yapılır.

Ölümün birinci yılında mezarın üstüne gül, lâle, fesleğen, zambak.. ekilir; ölüye gölge olsun diye söğüt gibi ağaçlar veya meyva ağaçları dikilir.

Mezarın üzerinde, defin gecesi hariç 9 gün veya 40 gün ateş/kandil /mum yakılır, günnüklenir. Ölünün ruhu kötülüklerden korunsun diye ateş yakılır. Özellikle kor bırakılır. Çünkü ateş, fenalıkları –kötü ruhlar- yok edicidir; insanı fenalıklardan korur. Günnük şeytanı kovalamak için, kandil, Hristos –tanrı-yaklaşım diyedir. Bazı yerlerde 9 gün ateş/mum/kandil yakılır; ancak, 40. gününe kadar her cumartesi bu işlem tekrarlanır.

Ölüler düşe girer, mezarlarında rahatsız olurlar diye, geceleri anılmazlar.

Yemeğe her oturulduğunda, sanki yanlarındaymış gibi ölenin tabağına yemek, kaşık, çatal konular. Gelip yiyeceğine inanılan ölü ile sanki yanındaymış gibi konuşulur ve: “Benimle yemeğe buyurunuz!” denilir. Böylece, yemeğe bereketin geldiğine inanılır. Yere su serpildiğinde, ölülerin bu suyu içtiğine inanılır.

Gagauzlar ölüleri için ağıt yakarlar. Bu ağıtlarda:

-Niçin Allah seni bizden erken aldı.

-Niçin bizi bıraktın

-Niçin bu çocukları annesiz, babasız bıraktın, kim onlara bakacak, kim onları sevindirecek

-Sen ne kadar iyi bir insandın, seni herkes beğeniyordu

-Nasıl kıydım da, evini-aileni yalnız bıraktın, gibi duygusal sözler bulunur.

D. Ruhla İlgili İnanmalar

Gagauz Türkleri, insanın tek ruhu olduğu kabul ederler. (*Ancak, Beşgöz köyünde konuyla ilgili konuştuğumuz yaşlı bir kadın, insanın, biri Allah'tan, biri Şeytan'dan iki ruhu bulunduğunu söylemiştir.*)

Gagauzlara göre ruh, nefes, buhar, rüzgâr, duman-tütün, kuş, kelebek gibidir. Gagauzlar ruha, daha çok can derler; duha da denilir. Ruh, insanın bütün vücudunda, gövdesinde-kalbında, göğsünde, kalbindedir.

Ruh, bedeni uyuyunca, bayılınca ve tamamen ölünce terkeder. Ruh, ölüm esnasında insanın ağzından, her yerinden, buhar gibi, (*günahsız bir insansa Allah alır*) soluk gibi çıkar. Mihail Arhangil (ölüm meleği) büyük günahkârların ruhunu, büyük ıstırap, acı vererek alır. İyi insanlar acı çekerek, kötüler hemen can verir. Can, önce ayaklar, kollar ve sonra dilden çıkar. Ruh, bedenden yukarıya doğru çıkar.

Bedeni terkeden ruh, 40 gün boyunca evin etrafında bir kelebek gibi dolaşır. Ruh yolunu kaybetmesin diye avlu 40 gün açık kalır; kapıda-dışarıda geceleri ışık yanar. Ruh, 40 gün evine gelip gittiği için siyah-beyaz kumaş asılır; öldüğü yere su ve ekmek konulur; mum/kandil yakılır.

Ölümün işareti olan ve kırk gün boyunca saçakta asılı duran siyah-beyaz kumaş, ölünün bulunduğu – tabutun bulunduğu yeri ve odayı temizleyen, yıkayan kişiye verilir.

Allah, ruhu 40 gün gezdirir. Yaşadığında yaptıklarının hepsini gösterir. Sonra (40. gün) nereye lâyıkça (cennet-cehennem) oraya konulur.

Ölünün ruhunu memnun etmek için (9, 20, 40. günlerinde, yılında ve diğer yıllarda) pomana (hayır yemeği/hediyeler) verilir, dualar edilir, tavuk, kuzu gibi kurbanlar verilir, fakirlere onun canı için yardım edilir; dünyadayken yapamadıklarını, akrabaları ellerinden geldiği ölçüde yapmaya çalışırlar.

ABSTRACT

Folklore and naturally culture of Gagauz Turks who conserved their language and culture although they have been living within different cultures for centuries should be considered and evaluated in four layers. Pre-Christianity beliefs and customs they had (These still survive vividly and can help us explain some customs, traditions and beliefs in Turkey); Christianity; Effects of neighbour cultures (Bulgarian, Russian, Romanian, Moldovan and Ukrainian) and effects of Islamic washing the dead, coffining, 40th day of death and etc... The study entitled as "Death in Gagauz Folklore" has been composed of interview results of 43 people and witnessing tens of funerals we have personally participated. This study will be completed including villages where no compilation has been done and compiling data in Odessa and Reni districts of Ukraine and should be compared to close cultures, especially those of Turkic world.

KAYNAK KİŞİLER

1. Anna İvanovna Erinets (57), Komrat
2. Marina Teta, (48), Komrat
3. Ola Dimitriovna Erinets (39), Komrat
4. Anna Petroviç, (30), Komrat,
5. Elena Kadın, (22), Beşalma
6. İvan Tukan, (46), Çokmeydan
7. Dora Tukan, (44), Çokmeydan
8. İvan Aleksiyeviç (68), Çadır Lunga
9. Luba Harlanpievna (64), Avdarma
10. Zina Kılçık (73), Komrat
11. Vera Pometko (33), Komrat
12. Vasilise Dudoğlu (43), Avdarma
13. Vasilisa Arnaut (55), Komrat
14. Zina Stefu (36), Kongaz
15. Dora Zariçko (57), Kongaz
16. Marianna Kuru (71), Komrat
17. Oksana Kroitor (36), Dizgince
18. Aleksiye Katı (47), Komrat
19. Zena Duşkova (52), Komrat
20. Nikolay Baboğlu (80), Kıpçak
21. Anna Stoynova (45), Komrat
22. Natalia Dagneva (58), Komrat
23. Mariya Esir (37), Komrat
24. İvanka Bratunova (44), Valkaneş
25. Anya Angelçeva (51), Valkaneş
26. Liyana Tikaçenko (43), Valkaneş
27. Mariya Nikologlu (38), Kıpçak
28. Olga Çolak (59), Kıpçak

29. Fedora Kaynak (72), Kıpçak
30. Katerina İliçna (42), Komrat
31. Mariya Kaynak (80) Komrat
32. Praskove Petrovna Pedan (70), Komrat
33. Dimitri Pometko (52), Komrat
34. Aleksandra Pometko (41), Komrat
35. Vasilisa Patraman (58), Komrat
36. Sofiya İvanovna Pometko (56), Komrat
37. Tatyana Stoynova (37), Kirsova
38. Anna Vilçu (27), Kongaz
39. Katerina İlina (76), Komrat
40. Vasilisa Tanasoğlu (45), Kirsova
41. Mila Kaykı (67), Valkaneş
42. Katerina Abramova(48), Komrat
43. Juniya Feodorovna (60), Komrat